

بسمه تعالی

دفتر کرسی‌های نقد و نظریه‌پردازی

گزارش جلسه نقد تحولات تحت عنوان

«تحلیل رقابت منطقه ای ایران و عربستان پس از تحولات ۲۰۱۱»

جلسه رأس ساعت ۰۹:۰۰ روز چهارشنبه مورخ ۹۵/۰۶/۲۴ در سالن فدک آغاز گردید و اداره‌کننده جلسه مطالب زیر را ایراد نمودند:

دکتر امید وکیلی‌خواه: (عضو کرسی‌های ترویجی کرسی‌های نظریه‌پردازی)

ضمن عرض سلام و ادب و خیر مقدم به حضار گرامی جلسه امروز به نقد تحولات پیرامون موضوع «تحلیل رقابت منطقه ای ایران و عربستان پس از تحولات» اختصاص دارد. در ابتدا تقاضا داریم آقای دکتر محسن رستمی در مدت ۳۰ دقیقه، به عنوان ارائه‌کننده موضوع بیان بحث خود بپردازند و در ادامه آقای دکتر عساریان‌نژاد به تبیین نظرات خود به عنوان ارزیاب و نقدکننده موضوع خواهند پرداخت.

دکتر محسن رستمی: (ارائه‌کننده تحولات)

ایران و عربستان به عنوان دو قدرت بزرگ منطقه به دلایل بسیاری که در ادامه می‌آید، لازم است تا در رقابت منطقه‌ای که بینشان وجود دارد و تحولاتی که در طول سال‌های اخیر بعد از سال ۲۰۱۱ رخ داده است مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد.

✓ محیط شناسی (موقعیت) عربستان سعودی

موقعیت ممتاز عربستان سعودی و دسترسی این کشور به دریای سرخ و خلیج فارس موقعیت ژئواستراتژیکی و ژئواکونومی منحصر به فردی به این کشور داده است.

امروزه نه تنها جهان غرب بلکه کشورهای کوچک جنوب شرقی آسیا نیز به نفت این کشور نیازمندند و چه بسا در آینده هم بیش از زمان حاضر برای نزدیک‌شدن به عربستان از خود تمایل نشان دهد.

با توجه به اینکه حدود ۸۵ درصد عربستان را صحرا و بیابان فرا گرفته، دسترسی این کشور در دو سمت به آب‌های آزاد موجب گشته تا این محدودیت کمرنگ شده و به همین سبب سرزمین‌های مرزی مشرف به دریای سرخ و خلیج فارس جزو مناطق حساس و آسیب‌پذیر محسوب می‌شود، اما دسترسی این کشور به آبراه‌های فوق مساوی است با عبور از تنگه هرمز و باب‌المندب که اولی تحت نفوذ ایران و دومی تحت نفوذ یمن است.

✓ محیط شناسی (موقعیت) جمهوری اسلامی ایران

موقعیت استراتژیک و ژئواستراتژیک ایران:

ایران در جنوب غربی آسیا واقع است. آسیای جنوب غربی در حقیقت منطقه واسطه بین سه قاره آسیا، اروپا و آفریقا است که ایران در این منطقه به نحو شدیدی از حوادث این سه قاره متأثر است. اشراف بر تنگه هرمز که روزانه میلیون ها بشکه نفت از این منطقه صادر می شود. تامین کننده نفت و گاز اقتصاد جهان و قرار گرفتن در بیضی انرژی (چرایی داشتن تکنولوژی نظامی) از جمله دیگر موارد موقعیت ایران است.

✓ محورهای رقابت (بعضا اختلاف) ایران و عربستان

۱- دال مرکزی گفتمان انقلاب اسلامی تشیع است در حالی که دال مرکزی نظام معنایی حاکم بر عربستان وهابیت است

۲- در حالی که سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر نفی وابستگی به شرق و غرب و تقابل ایدئولوژیک و استراتژیک با غرب و اسرائیل هویت یافته است سیاست خارجی عربستان مبتنی بر اتحاد با غرب قوام یافته است.

۳- عربستان و ایران هر کدام خود را ام القرای جهان اسلامی می دانند.

۴- دستیابی به توافق هسته ای در تضاد با لابی عربی- اسرائیلی است

۵- عربستان به واسطه لابی نفتی قدرتمند خود و اتحاد با غرب همواره از این لابی در راستای تضعیف سیاست- های اقتصادی سیاسی و منطقه ای ایران استفاده می کند.

۶- خودکفایی ایران در تولید سلاح های قدرتمند نظامی

۷- در عصر تکنولوژی و قدرت نرم عربستان رو به جنگ های سخت و قدیمی مثل طوفان قاطع آورده است.

۸- ژئوپولیتیک منطقه و بحرانهای آن

۹- فضای رقابتی شرق دریای مدیترانه (سوریه و لبنان)

۱۰- فضای رقابتی غرب عراق و شرق سوریه

۱۱- فضای رقابتی شمال شرق عراق (کردهای مشترک بین ایران ، سوریه ، عراق و ترکیه)

۱۲- فضای رقابتی شمال یمن

۱۳- فضای رقابتی غرب پاکستان (شرق ایران و حضور قوم بلوچ)

۱۴- گسترش رقابت عربستان با ایران؛ از سطح منطقه ای تا بین المللی

۱۵- کنترل صادرات نفت و گاز

نکته مهم: بیشتر نزاع های امروز برخلاف تصور که ایدئولوژیکی و مذهبی جلوه داده می شود، ژئوپولیتیکی است.

✓ ابزارهای عربستان برای تقابل با ایران؛

- تلاش گسترده دیپلماتیک و بهره‌گیری از لابی‌های سیاسی
  - بازی با قیمت نفت با هدف ایجاد شوک‌های اقتصادی
  - استفاده از اختلافات مذهبی
  - بهره‌گیری از تبلیغات رسانه‌ای
  - ایجاد گروه‌های تکفیری و تروریستی و حمایت از آنان
  - ایجاد تشکل‌های سیاسی و نظامی که مستقیم یا غیرمستقیم در برابر ایران قرار گیرند.
- برای مثال عربستان سعودی ۲۵ ماه مه ۱۹۸۱ میلادی با هدف آنچه که آن را مقابله با خطر انقلاب اسلامی نامید، شورای همکاری خلیج فارس را تشکیل داد و طی سه دهه عملاً تلاش کرده است که این مجموعه را به تشکلی علیه ایران تبدیل کند. همچنین عربستان در ۲۵ مارس ۲۰۱۵ میلادی برابر با ۶ فروردین ۱۳۹۴ اعلام کرد در راس یک ائتلاف از کشورهای منطقه، یک حمله هوایی گسترده علیه یمن را آغاز کرده است.

✓ تحولات منطقه عربی و اختلافات ایران و عربستان

➤ اختلافات ژئوپلیتیکی و سیاسی در عراق

- بی‌ثباتی در عراق سبب خواهد شد که این کشور به مأمّن مناسبی برای گروه‌های تروریستی تبدیل شود و عربستان را نیز مجبور خواهد کرد هزینه و توان بیش‌تری را برای کنترل مرزهای متترک دو کشور مصرف نماید.

- عربستان به شدت نگران خطرات ناشی از تجزیه عراق می‌باشد. تبدیل عراق به سه کشور می‌تواند تبعات منفی فراوانی برای عربستان و سایر کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس داشته باشد.
- عربستان، دولت ایران را به کمک به شورشیان عراق متهم می‌نماید. در واقع آنها معتقدند ایران از منابع نظامی و اطلاعاتی خود برای نفوذ در عراق استفاده می‌کند و در این راستا به گروه‌های شبه‌نظامی مانند ارتش المهدی و سپاه بدر کمک می‌کند.

- عربستان از ایجاد بلوک قدرتمند نفتی میان ایران و عراق در اوپک نگران است.

➤ اختلافات ژئوپلیتیکی و سیاسی در سوریه

در یک نگاه کلی، اهمیت و نقش راهبردی سوریه در محورهای زیر خلاصه می‌شود:
- سوریه که در قسمت آسیای غربی واقع شده، محل ارتباط و پیوند سه قاره آسیا، اروپا و آفریقا است.
- همسایگی سوریه با فلسطین اشغالی، لبنان و ترکیه و عراق به عنوان اجزای مهم ژئوپلیتیک منطقه از اهمیت زیادی برخوردار است.

- سوریه تنها کشور عربی است که مناسبات مستقل منطقه‌ای و بین‌المللی دارد.
- این کشور در انتقال نفت و گاز عراق و ایران به اروپا موقعیت ویژه‌ای دارد.
- این کشور در معادلات سیاسی لبنان تأثیرگذار است.
- دولت سوریه از حزب‌الله لبنان در مقابل رژیم صهیونیستی حمایت می‌کند.
- سوریه با جمهوری اسلامی و مقاومت اسلامی در منطقه همگرایی و همسویی دارد.

➤ اختلافات ژئوپلیتیکی و سیاسی در یمن

یمن همواره یکی از نقاط آسیب پذیر برای عربستان محسوب شده است. علت عمده آن علاوه بر حضور حوثی‌ها در شمال و نیز فعالیت گروه القاعده در این کشور، به اختلافات مرزی صنعا و ریاض و نیز موقعیت یمن در ورودی شرقی دریای هرمز و تأثیر آن بر جریان عبور و مرور از تنگه باب المندب که مسیر ترانزیت نفت است، باز می‌گشت.

یمن در مثلث طلائی سه تنگه استراتژیکی هرمز، مالاگا و باب المندب، بالغ بر دو سوم حمل و نقل دریایی جهان و به تعبیری اقتصاد جهان جریان دارد.

➤ تحولات میدانی یمن

شلیک اسکاد B در سال ۱۳۹۴

بر اساس اطلاعات منتشره در رسانه‌های غربی، کشور یمن دارنده نوع B این موشک است. اسکاد B رایج ترین مدل از انواع خانواده اسکاد موشک است که تولید آن به حدود ۵۰ سال قبل باز می‌گردد و برد آن به ۳۰۰ کیلومتر می‌رسد و خطای آن حدود ۵۰ متر برآورد شده است. همچنین کلاهک این موشک حدود ۱ تن وزن دارد. (ساخت شوروی سابق)

برکان ۱؛ آتشفشانی که سعودی‌ها را غافلگیر کرد

اما شلیک موشک ۸۰۰ کیلومتری توسط رزمندگان یمنی طی روزهای اخیر، باعث شگفتی و حیرت کارشناسان عربی و غربی شده است و در جدیدترین پاسخ موشکی، یمنی‌ها با استفاده از موشک «برکان ۱» به عمق خاک عربستان سعودی حمله کرده‌اند.

موشک برکان ۱

آیا شلیک اسکاد C موفقیت محسوب می‌شود؟

در پاسخ به این سوال باید ابتدا یادآور شد که مناطق مختلف کشور یمن بویژه مراکزی که ائتلاف همپیمانان سعودی تصور یا اطلاعاتی درباره ذخیره سازی امکانات دفاعی در آن داشت، به شدت مورد حمله قرار گرفته و بمباران شده بودند و نگهداری موشک های بالستیک نیز نیازمند شرایط خاص و مکان های امنی است که با توجه به اطلاعات دقیقی که مزدوران حامی عربستان از درون ارتش یمن به ائتلاف منتقل می کنند، پیدا کردن محلی مناسب برای نگهداری موشک، سوخت، لانچر و سایر تجهیزات شلیک موشک اسکاد، امری سخت و نیازمند دقت، تخصص و زحمات بسیار است.

البته شواهد نشان می دهد که پایگاه شیخ فهد هم اصابت کرد و این پیروزی بزرگی بود.

➤ اختلافات ژئوپلتیکی و سیاسی در بحرین

- موقعیت مجمع الجزایری و سوق الجیشی خود، پایگاه پنجم نیروی دریایی ایالات متحده آمریکا را نیز در خود جای داده است. لذا این کشور در محاسبات نظامی و راهبردی کاخ سفید نیز جایگاه ویژه ای دارد.

- از طرفی ترکیب جمعیتی آن که اکثریت را اهل تشیع تشکیل می دهند، همواره حساسیت هایی را برای کشورهای عربی حوزه جنوبی خلیج فارس و به ویژه عربستان سعودی در بر داشته است؛ چراکه اکثر ساکنان منطقه الشرقیه عربستان سعودی، شیعه هستند.

- عامل سیاسی دیگر که از علل نگرانی سعودی ها است، وجود بحرین ناامن و بی ثبات احتمال گرایش آن به ایران را افزایش می دهد به ویژه این که شیعیان بحرین با دیده ی احترام و شکوه به انقلاب اسلامی ۱۹۷۹ می نگرند و از درس ها و عبرت های آن الهام می گیرند.

➤ عربستان و تحرکات منطقه ای آن با رژیم صهیونیستی

ساخت پل بر دریای سرخ برای اتصال عربستان - مصر

-مصر و عربستان سعودی برای ساخت پلی بر روی دریای سرخ با هدف اتصال زمینی دو کشور توافق کردند. این پل قرار است بندر گردشگری شرم الشیخ در صحرای سینای مصر را از طریق جزیره های تیران و صنایع در دریای سرخ به منطقه «رأس الحمید» در منطقه تبوک در شمال عربستان سعودی متصل کند. شرم الشیخ مهمترین مرکز گردشگری مصر است.

-طول این پل ۵۰ کیلومتر خواهد بود و قرار است با هزینه ۴ میلیارد دلار و در مدت ۷ سال ساخته شود. جزایر صنایع و تیران در شمال دریای سرخ دارای اهمیت استراتژیک هستند. جزیره تیران در فاصله ۴ مایلی شرق منطقه شرم الشیخ و جزیره صنایع نیز در این منطقه واقع است. علت اهمیت جزایر صنایع و تیران این است که در نزدیکی خلیج عقبه واقع هستند و نقش دروازه ورود به خلیج عقبه را ایفا می کنند، و تداوم کشتیرانی بین المللی در خلیج عقبه به این دو جزیره گره خورده است. خلیج عقبه تنها دسترسی اردن به آب های آزاد است.

-اسرائیل نیز از غرب به آب های مدیترانه و از جنوب به ساحل خلیج عقبه دسترسی دارد.
-دریای سرخ میان کانال سوئز در شمال و تنگه باب المندب در جنوب قرار دارد و مسیر ارتباطی اقیانوس هند به دریای مدیترانه است.

-این پل از طریق تونل زیردریایی جزیره تیران به صحرای سینا متصل می شود تا مانعی در برابر رفت و آمدهای دریایی نباشد.

-عربستان، اردن، فلسطین اشغالی و مصر در خلیج عقبه ساحل دارند؛ رژیم صهیونیستی در خاک فلسطین اشغالی علاوه بر این، از غرب به آب های مدیترانه و از جنوب به ساحل خلیج عقبه دسترسی دارد. و...

➤ ساخت پل بین عربستان و بحرین

-این دومین پل بین بخش شرقی عربستان و کشور بحرین است و در آن خط آهن نیز تعبیه شده است که مبدا آن منطقه صنعتی در دمام در شرق عربستان و مقصد آن منطقه صنعتی الجبیله در شمال بحرین است.
-عربستان سعودی برای افزایش همکاری ها و ارتباطات با بحرین این پل را ساخته که مهمترین کاربرد آن در زمانی که موج اعتراضات مردمی علیه رژیم حاکم در بحرین سراسر این کشور را فراگرفته بود مشخص شد؛ نیروهای زرهی ارتش عربستان از طریق پل ملک سعود در کمتر از چند ساعت خودشان را به منامه رساندند و نقش مهمی در سرکوب اعتراضات ایفا کردند.

➤ پیشنهادات

-در کلیت امر، پرهیز از سیاست و رویکرد تقابلی بین دو کشور(البته ما باید بیشتر مدارا کنیم چون عربستان به دنبال بهانه سازی علیه ایران است...) (تقویت دیپلماسی نوین(زایمان پر درد سعودی ها خیلی ها در منطقه و خارج منطقه را متاثر می کند)
- پرهیز از شعارزدگی

دکتر حسین عصاریان نژاد: (عضو کرسی های ترویجی کرسی های نظریه پردازی)

از آقای رستمی تشکر می کنم. در ابتدا باید گفت: در تحلیل تحولات بین المللی لازم است تا چهار حوزه به طور شفاف مشخص و تبیین شود. نخست اینکه تحلیل ها بر اساس چه تئوری هایی انجام می گیرد؟ دوم اینکه تحلیل در چه سطحی صورت می گیرد؟ در سطح دولت ها یا سطح ملت ها یا نهادها است؟ در سطح منطقه ای است یا سطح بین الملل؟ سومین نکته اینکه رویکرد تحلیل چیست؟ تحلیل به دنبال کالبدشکافی وقایع امروز است تا درصدد راه حل برون رت برآید و یا اینکه تحلیل برای بررسی نوع و شکل منازعات، رقابت و چگونگی تعامل است و آخرین نکته اساسی اینکه تحلیل چه نوع هدف و سیاستی را دنبال می کند که بر اساس آن سیاست، آرمان های جمهوری اسلامی ایران را پیاده کنیم. وقتی مقام معظم رهبری ^(مدظله العالی) از آل سعود به عنوان شجره

ملعونه نام می‌برند، یعنی سیاست را به طور شفاف بیان کرده‌اند و این دیگر شعار نیست. این سیاستی است که تعیین می‌کند فضا به سمت رقابت پیش رفته است یا به سمت تنش. با در نظر گرفتن موارد چهارگانه وق، و چهار اصلی که در سند چشم‌انداز آمده از جمله: ۱- هم‌زیستی مسالمت‌آمیز با همسایگان ۲- توسعه‌ی سطح همکاری‌ها در تحکیم روابط در جهان اسلام، ۳- حفظ منافع جمهوری اسلامی ایران بر رعایت اساس دفع اسکتبار ۴- مخالفت جدی و رسمی با هر آنچه که موجب آسیب‌رساندن و تضعیف به ارزش‌های اسلامی ایران شود. برای تحلیل تحولات لازم است که این نکات نیز لحاظ شود.

لذا در گام اول باید نگاهی تاریخی به سطح، گونه عملکرد و واکنش‌های عربستان در برابر مطالبات ج.ا.ا داشت. عربستان در سیاست‌های رسمی خود اعلام می‌کند که قصد ضربه‌زدن به جمهوری اسلامی ایران را دارد و عمق برنامه‌ریزی آن‌ها به قبل از سال ۲۰۱۱ برمی‌گردد. با توجه به این نکات باید سطح تحلیل را مشخص کنید. علت تنش چیست؟ در واقع همین تنگناهای ژئوپلیتیک منطقه باعث بوجود آمدن رقابت شده است. اگر مبنای تئوریک را اینطور قرار دهیم که جریان خیزش در منطقه غرب آسیا یک جریان وابسته به استکبار جهانی به نفع حیات رژیم صهیونیستی و در راستای ضربه‌زدن به ارزش‌ها و آسیب رساندن امنیت کشورهای جهان اسلام و ج.ا.ا ایران است در می‌یابیم که لشگر داعش با ظرفیت بالقوه و بالفعل ۴۰۰ هزارنفری به دنبال افزایش ضریب نفوذ تفکر استعماری وهابیت است و این‌ها مبنای استراتژیک دارند.

در جایی از مبحث هم که به گفتمان‌ها اشاره کرده‌اید تقسیم‌بندی‌ها را نپسندیدیم. لازم است تا بررسی شود که ویژگی‌های مکتب سیاست خارجی ما چگونه است. به طور مثال در مکتب رئالیستی یا واقع‌گرایانه، اساس و مبنا، «قدرت و حفظ آن» است اما در مکتب اسلام قدرت اهمیت دارد اما با چهار شرط؛ قدرت در خدمت صلح، قدرت در خدمت امنیت، قدرت در خدمت ظلم‌ستیزی و قدرت در راستای کرامت و شرافت انسانی. در قانون اساسی ج.ا.ا هم این رویکرد دیده می‌شود.

در نهایت نقدی که به مبحث وارد است این است که باید به این پرسش پاسخ داده شود که چرا عربستان این تنش را بوجود می‌آورد و چرا ما به سوی «مدارا» برویم؟ آیا بحث تنش‌زدایی بین ما و عربستان باید یک سیاست باشد یا یک استراتژی؟ یقیناً جمهوری اسلامی ایران قصد تجاوز و جنگ را ندارد اما در مقابل شیطنتهای عربستان هم نباید کوتاه آمد و باید با جدیت ایستاد. لذا کلمه‌ی مدارا جالب نیست که از این کلمه برداشت شود شود هر کاری را می‌توان در این راستا برنامه‌ریزی کرد و شاید تحمل استراتژیک را بتوان پیشنهاد کرد که حالتی بین کوتاه آمدن و منازعه نظامی است. به این معنا که در حوزه‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی با جدیت کامل ایستادگی خواهیم کرد.

در آخر آنکه، ارائه و نگاه خوبی به مسئله داشتید. اگر بتوانید سطح تحلیل، رویکرد و بنیان‌های تئوریک را در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی تبیین نمایید و اشاره‌ای نیز به دو جبهه مقاومت و بیداری اسلامی در مقابله با صهیونیسم و گروه‌های غیراسلامی نظیر داعش داشته باشید تا به منطقه‌ای ایده‌آل که چهار اصل در آن دیده شود برسیم. مطلوب برنامه‌ریزی راهبردی و حرکت به سمت آینده‌ای مطمئن است؛ نخست منطقه‌ای عاری از حضور استکبار، منطقه‌ای مملو از همکاری و انسجام بین کشورهای اسلامی، منطقه‌ای همراه با احساس رقابت مثبت و مسالمت‌آمیز بین همسایگان و رویکردی غالب در برخورد با رژیم صهیونیستی و دفع اشغال‌گری او.

دکتر امید وکیلی خواه: (عضو کرسی‌های ترویجی کرسی‌های نظریه‌پردازی)

پرسشی را به عنوان حسن ختام جلسه بیان می‌کنم مبنی بر اینکه با توجه به اینکه رقابت مرادف اختلاف بیان شده است، آینده این اختلافات را چگونه ارزیابی می‌کنید؟ آیا این امکان وجود دارد که این اختلافات از طریق طرح دعوا در مراکز بین‌المللی نظیر ICJ (دیوان بین‌المللی دادگستری) و ICC (دیوان کیفر بین‌المللی) پیگیری شود؟ و یا اینکه به طریق مصالحه (صبر، تحمل و مدارا) و یا اینکه از طریق منازعه خاتمه خواهد یافت؟

دکتر محسن رستمی: (عضو کرسی‌های ترویجی کرسی‌های نظریه‌پردازی)

به عقیده من دهه آینده به همین سمت تنش پیش خواهد رفت. شکایت و امور از این قبیل راه به جایی نخواهد برد چراکه سازمان‌های بین‌المللی را نمی‌شود مجاب کرد. اما به نظر من در آینده نزدیک می‌توان با فعال کردن بعد رسانه‌ای تنش‌ها در کنار بُعد حقوقی، از جنایات عربستان پرده برداشت و فکر می‌کنم ایالات متحده پشت عربستان را خالی خواهد کرد و این کشور به عنوان یک جنایتکار در منطقه شناخته خواهد شد.

والسلام علیکم ورحمه‌الله و برکاته

گردآوری: دفتر کرسی‌های نقد و نظریه‌پردازی